

INHOUD

TEN GELEIDE 8

VOORWOORD VAN DE SCHRIJVER 9

INLEIDING 10

- 1 Vroedschap en magistraat van de stad Sneek 13
- 2 Armenzorg in de achttiende eeuw 27
- 3 Hans Boelens 35
- 4 Het inkomen van Hans Boelens 49
- 5 Het testament en codicil 65
- 6 De bezittingen van Hans Boelens en zijn Fonds 91
- 7 De geschiedenis van het Hans Boelens Fonds en zijn voogden 127
- 8 Het gedachtegoed blijvend in stand gehouden 171

NAWOORD 172

DANKBETUIGING 173

Bijlages

STAMBOMEN STAM, FLINK EN VAN DER FEER 176

STAMBOMEN FEENSTRA, NIJLAND, OLIVIER EN RISSELADA 178

LIJST MET VOOGDEN 180

BIBLIOGRAFIE 186

NAMENLIJST 189

EINDNOTEN 193

TEN GELEIDE

Intrigerend, dat oude huis bij de Waterpoort met z'n grote plaquette: HB Fundatie 1779. Wat gaat er achter die letters en dat jaartal schuil? En aan de Stationsstraat staan twee geschakelde herenhuizen met hoog in de gevels twee tegels met daarop HBF en 1908. Dan zijn er nog, voor wie heel goed kijkt, op een kroonluchter in het westerkoor van de Grote of Martinikerk de letters HBF gegraveerd. Hebben die letters HBF steeds betrekking op hetzelfde?

Voor een nieuwsgierige stadsgids als Gerben gaat het dan kriebelen. Hier wil hij meer van weten. Hij ging op zoek en in dit boek neemt hij ons mee op zijn zoektocht naar Hans Boelens en de door hem gestichte Fundatie.

Hij brengt Hans Boelens, geboren in 1717, heel dichtbij. Hij vertelt ons over de vroedschap van Sneek, waar Hans deel vanuit maakte, over de armenzorg in de achttiende eeuw, over zijn werk, zijn inkomen, zijn huizen en zijn kerk en zo komt hij uit bij zijn Testament, zijn codicil, de Fundatie (het fonds) en de geschiedenis daarvan.

Het is ons als bestuur van de tot op vandaag bestaande Fundatie en daarmee als beheerder van het Hans Boelens Fonds een eer en een genoegen dat Gerben van Snits zo veel van onze geschiedenis heeft kunnen achterhalen en minutieus heeft willen vastleggen. Want het bestuur acht het gedachtengoed van Hans Boelens van blijvende waarde.

Ook voor de 'gewoane Snekers' biedt dit boek heel veel informatie: 'Su het ut weest én su is ut nau.'

Moge dit boek een gebaande weg vinden in Sneek en daarbuiten.

Dr. J.W.E. Visser
Secretaris van het Hans Boelens Fonds
en oud-collega stadsgids van Sneek

VOORWOORD VAN DE SCHRIJVER

Soms wil je meer weten van een bepaald onderwerp. Tegenwoordig is internet de bron waar alles gevonden lijkt te kunnen worden, maar in de praktijk is dat niet altijd het geval. Als stadsgids en uit persoonlijke belangstelling wilde ik graag meer weten over Hans Boelens en het door hem gestichte fonds. De beschikbare informatie daarover is echter zeer summier, zeker op internet. De enkele vermeldingen die te vinden zijn, gaan met name over zijn sterfhuis, dat vlak bij de Sneker Waterpoort staat.

In tegenstelling tot wat vaak wordt verondersteld, is Hans Boelens niet overleden in dit pand, hij heeft het zelfs nooit gezien. Het onderkomen van de Hans Boelens Fundatie is honderd jaar na zijn overlijden gebouwd, op de plek waar zijn sterfhuis stond.

Een aantal artikelen over Hans Boelens en het door hem per testament gestichte gelijknamige fonds zijn geschreven voor het *Sneeker Nieuwsblad*. Ik kwam er al snel achter dat hier enkele fouten in staan. Dit is de schrijver van deze artikelen niet kwalijk te nemen. De oorzaak is het feit dat in het tweede decennium van deze nieuwe eeuw veel meer bronnen beschikbaar zijn dan in de tweede helft van de vorige eeuw voorhanden waren.

In enkele nieuwe publicaties komt de naam ‘Hanso’ voor.¹ Deze is incorrect en wordt pas sinds de jaren 1980 sporadisch gebruikt.

Het zoeken naar meer informatie werd langzamerhand een levenstaak op zich. Waarom zou ik de informatie die ik kan verzamelen, niet uit kunnen dragen?

Voor het personeelsblad van mijn werk heb ik diverse artikelen geschreven, waarom zou ik mijn ervaring niet kunnen inzetten om hoofdstukken te gaan schrijven die samen een boek vormen?

Langzamerhand ben ik steeds meer te weten gekomen over Hans Boelens en zijn fonds, over de tijd waarin hij leefde en de wijze waarop het fonds zich de afgelopen drie eeuwen heeft ontwikkeld. Ik hoop met dit boek een beeld te kunnen scheppen van de persoon Hans Boelens en van de geschiedenis van het fonds dat naar hem is vernoemd.

Gerben van Snits
Sneek / Feuerscheid (Rh-Pf)
2011-2020

INLEIDING

Op 4 januari 2017 was het driehonderd jaar geleden dat in Sneek Hans Boelens werd geboren. Hij groeide op in een welgesteld burgergezin en net als zijn vader en grootvader werd hij vroedsman, lid van de stedelijke regering.

Vanaf ongeveer 1748 tot 1780 was de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zeer welvarend² en in deze periode vergaarde Hans Boelens zijn vermogen, onder meer als schipper en handelaar. In 1779 stierf hij, als weduwnaar zonder kinderen. De handel in hoepen die hij samen met zijn zuster had, liet hij na aan haar. Alle overige bezittingen en zijn vermogen liet hij na aan de armen van de gereformeerde (later hervormde) kerk¹ ³ en die van de stad.

Na het overlijden van Hans Boelens werd het Hans Boelens Fonds gesticht. Ondanks soms moeilijke tijden heeft dit fonds altijd gepoogd te handelen in de geest van de erflater. In eerste instantie zo letterlijk mogelijk volgens het in 1773 door Hans Boelens geschreven testament. Toen dit testament steeds meer begon te knellen, zocht men naar andere oplossingen, die pasten bij de geest van de tijd, maar wel steeds in de geest van de erflater waren. Een toenemende werkdruk voor de regenten, het toenemen van het vermogen – maar een per testament voorgeschreven uitkering, een groeiend aantal armen, inflatie en het onderhoud aan de bezittingen van het fonds deed de regenten steeds zoeken naar nieuwe oplossingen.

240 jaar later kunnen we constateren dat het Hans Boelens Fonds nog steeds bloeit. Waar mogelijk staat het de armen van Sneek bij en daarnaast ondersteunt het projecten die een eenmalig karakter hebben en waarbij duidelijk wordt gemaakt dat het tot stand gekomen is met steun van het Hans Boelens Fonds.⁴

Om een beeld te krijgen van de tijd waarin Hans Boelens leefde, beginnen we met een korte verhandeling over de vroedschap en de magistraat en over de armenzorg in de achttiende eeuw.

Door de vele kleine, losse fragmenten die in de oude archieven te vinden

¹ Vanaf de Reformatie tot in de negentiende eeuw werd gesproken over de Gereformeerde Kerk. Langzamerhand is deze benaming van gereformeerd veranderd in hervormd. De latere Hervormde Kerk (nu onderdeel van de Protestantse Kerk in Nederland) staat gelijk aan de toenmalige Gereformeerde Kerk. In 1816 vond de officiële naamswijziging van Nederduitse Gereformeerde Kerk naar Nederlands Hervormde Kerk plaats. De Gereformeerde Kerken zijn ontstaan uit afscheidingen van de Hervormde Kerk (vanaf 1834, in Sneek vanaf 1835).

zijn met elkaar te verbinden, ontstaat enig inzicht in het leven van Hans Boelens en in zijn verdiensten. De connectie tussen zijn leven en zijn fonds komt tot stand door zijn testament en het bijbehorende codicil. Een transcriptie van beide mag natuurlijk niet ontbreken.

Verspreid in de stad zijn panden aan te wijzen, waarin Hans Boelens heeft gewoond en gewerkt of die in bezit waren van hem of van het door hem gestichte fonds. We zullen uitgebreid aandacht besteden aan deze panden. Zij waren overigens niet de enige inkomstenbron van het fonds. Ook de rente op uitstaande leningen, hypotheke en obligaties was een goede en zekere bron van inkomsten.

Hoe het het fonds verging in de voorgaande eeuwen en hoe het zorgdroeg voor het vermogen – dat ten gunste kwam aan de armen van Sneek – wordt ook aandacht aan besteed.

De vroedschapszaal is nu de trouwzaal in het gemeentehuis en kwam gereed in 1762.⁵

Vroedschap en magistraat van de stad Sneek

Het leven van Hans Boelens is verweven met de tijd waarin hij leefde. Zijn testament laat zijn betrokkenheid met de stad zien maar is niet los te zien van het leven wat hij leidde in een tijd die ons vreemd is. Een maatschappij die geheel anders was dan de onze en waarin een qua omvang kleine elite het voor het zeggen had. Door geboorte en werk maakte Hans Boelens hier deel van uit.

De elite van Sneek bestond in de achttiende eeuw uit handelaren en kooplieden, dus mensen die geld hadden, en uit de stedelijke regering, die was samengesteld uit de vroedschap en de magistraat. Zij waren ‘verantwoordelijk voor het welvaren van de stad en zagen toe op alles wat het welvaren kon dienen. Daartoe behoorde ook de armenzorg, naast het onderhoud van de verdedigingswerken en stadsgebouwen, de organisatie van de schutterij, de brandweer, Latijnse school en de stadsdokters, stadschirurgijns en vroedvrouwen’.⁶ Al hun besluiten werden bijgehouden in de resolutieboeken van de stad. Hans Boelens was vanaf 1745 tot aan zijn overlijden in 1779 vroedsman van Sneek.

De magistraat is enigszins te vergelijken met het huidige college van burgemeester en wethouders.⁷ De magistraat bestond uit vier burgemeesters, vier schepenen en twee bouwmeesters. Deze tien mannen waren elk vier jaar in functie en konden daarna niet direct herkozen worden. Zij waren allen lid van de vroedschap en werden vanuit dat orgaan gekozen. ‘De burgemeesters bemoeiden zich met name met bestuurszaken, de schepenen spraken recht (de lagere rechtspraak) en de bouwmeesters fungeerden als wethouders van openbare werken.’⁸ De magistraat en de vroedschap kwamen wekelijks op vrijdag bijeen om de stadszaken af te handelen.⁹

De vroedschap van Sneek bestond uit 36 mannen (inclusief de magistraat) en het lidmaatschap was voor het leven. Iedere stad in Friesland had een eigen

De koepel op de grote kerk of Martini-kerk waar het carillon in hangt, is gemaakt in 1772 in opdracht van de magistraat en vroedschap en het werk was gegund aan een schepen en twee leden van de vroedschap.

vroedschap en van stad tot stad wisselden de regels met betrekking tot de keuze van de vroedschapsleden, hoe ze gekozen werden en waaraan ze moesten voldoen. Tevens verschilde per stad het aantal vroedsmannen en het aantal leden van de magistraat. In Friesland gold een 'republikeinse staatsregeling waarbij elke stad volledig autonoom op haar gebied was'.¹⁰

In Sneek moest een lid van de vroedschap ingeschreven zijn in het burgerboek van Sneek. Hieraan waren diverse regels verbonden waardoor lang niet alle ongeveer 3.750 inwoners¹¹ burgers van Sneek waren.² ¹² Zo moest voor de inschrijving in het burgerboek betaald worden aan de magistraat, moest men vaste bezittingen in de stad hebben en er wonen en lid zijn van de Gereformeerde (de latere hervormde) Kerk.¹³

Om bepaalde ambten te kunnen bekleden die de stad uitgaf, moest geld worden betaald. Dit betrof een zogenoemd entreegeld of quotisatie. De lantaarnophouder

moest bijvoorbeeld £ 10-:-³ ¹⁴ betalen aan de rentmeester, maar voor andere banen kon dit bedrag nog flink oplopen. De stadssecretaris kon zijn baan pas aanvaarden na het betalen van een bedrag van £ 500-:-.¹⁵

² Ter vergelijking: in Workum waren aan het eind van de zeventiende eeuw naar schatting tweehonderd van de drieduizend inwoners burgers van de stad. Voor Sneek zijn deze gegevens (nog) niet onderzocht.

³ De in de achttiende eeuw gebruikte Carolusgulden had als valutateken de £. Een Carolusgulden bestond uit 20 stuivers per gulden en 16 penningen per stuiver. De Carolusgulden is in 1816 omgezet naar de gulden (gulden florijn) met een koers van 1:1. De penningen zijn toen afgeschaft, al was het nog wel mogelijk om met halve centen (100 centen in een gulden) te betalen. Naast de Carolusgulden werd zo nu en dan ook gebruik gemaakt van de goudgulden of florijn. Deze had 28 stuivers in een gulden. De bedragen in Carolusgulden werden genoteerd in guldens, stuivers en penningen en de onderdelen werden van elkaar gescheiden door een koppelteken. Indien een muntsoort niet werd gebruikt, stond er een . Een bedrag van bijvoorbeeld £ :-13-2 wil dus zeggen dat het ging om nul (geen) guldens, dertien stuivers en 2 penningen.

Expie.

Formulier des Eedl. die de ^{W.}Verdr.
schap of gew. gemaentheden der
stad Utrecht gehouden sullen zijn te
praestoren.

Wij ondergeschreeven verklaren nietz desen, dat wij het voorige Edele
Geuniceerde Provincien in't generael, ende by desen Landtschappen al
mede lidmaat van deselve int particulier voormaelen ende nu
wederomme tegend den Coninck van Hispanien aengenomen,
voor oprecht ende Christelijc holden, ende swaeren daeromme
sunder eenige achterdenken, dat wij den voorsz. Coninck noch
seemant van dijnert weagen, voortaan niet meer holden voor
overkeer van dese Landen, ende dat wij daeromme den selven
met alle rijpen aenhangh in allen ijver ende getrouweicheit
nae ons vermogen behooven te helpen onderstaen, ende voortal
de eere Goddel ende waere Gerformeerde Christtelijcke religie
daer van hier openbaere profetie gedaen worde, mitgades
de Privilegien, Vrijheden der Landtschappen van Vriesland, ende
dieser stede, al mede de welstandt van den tegenwoordigen
Staet van Regieringe, tegend allen ende eenen ijegelijcken
nae ons iijteerste vermogen te sullen handthouden ende
beschermen, ende dat wij ons in ons Ampt ende Verrepinge,
mede nae de articulen ons van wegens de Ho. Mo. Haeren
Staeten Generael verleent, eerlijck ende voornelijck sullen
rijzen, en daerinne altijd voor oogen hebben ende helpen
bevorderen den meesten dienst ende welvaeren van't Vaderland

So waerlijck moet mij God Almachtigh
helpen!

De vroedschaps- en magistraatsverkiezing

Een vroedsman in Sneek had zitting tot zijn dood. Na het overlijden van een vroedsman moest er binnen een maand een nieuwe gekozen worden.¹⁶ De presiderende burgemeester, ook wel premier genoemd, riep de vroedschap na het ontstaan van een vacature bijeen, waarna de leden een nieuwe vroedsman kozen. Na zijn uitverkiezing werd hij ontboden op het stadhuis 'waar hij de eed aflegde op de provinciale regering en de stadsregering. Hij moest beloven diegenen te helpen die het recht zochten en beloven de bestaande structuur van vroedschap en magistraat te erkennen en behouden, volgens het reglement dat was goedgekeurd door Provinciale Staten. Tevens moest hij beloven dat wat binnen de vroedschap werd besproken, geheim zou blijven. Hierna volgde de plechtige installatie.^{4 17}

De zittende leden kozen een nieuw vroedschapslid uit de burgers van de stad.^{5 18} Het is goed voor te stellen dat niet iedere burger de kans kreeg om in de vroedschap gekozen te worden. Vaak viel de keus op iemand uit de eigen familie- en vriendengroep, al had Sneek de bepaling dat niet twee leden uit hetzelfde gezin in de vroedschap zitting mochten hebben.¹⁹ Dit gold echter niet voor aangetrouwde familieleden, waardoor regelmatig bijvoorbeeld een schoonzoon of zwager van al zittende leden werd gekozen of een zoon van de overleden vroedsman.²⁰

De verkiezing van de magistraat vond jaarlijks plaats op 17 december door vijf²¹ electeurs, die de kiesraad vormden. Zij werden gekozen door loting. Zij moesten een boon pakken uit een zak waarin zich zwarte en witte exemplaren bevonden. Degenen die een zwarte boon pakten, gingen deel uitmaken van de kiesraad. Zij moesten zich terstond terugtrekken in een kamer, zonder eten en drinken, en mochten deze pas verlaten wanneer zij kandidaten voor de magistraat hadden genomineerd. Jaarlijks werden op deze wijze twee aspirant-burgemeesters en twee aspirant-schepenen en om het jaar twee aspirant-bouwmeesters gekozen. Deze zogenoemde dubbelgetallen werden (vanaf 1748) opgestuurd naar de Friese stadhouder. Hij had het recht de uiteindelijke keuze te maken. Op Nieuwjaarsdag kwam de magistraat in vergadering bijeen. Hier werd de gesloten brief met daarin de keuze van de stadhouder geopend en vervolgens werden de nieuwgekozen magistraatsleden opgeroepen

4 Citaten zijn voor de leesbaarheid aangepast aan de huidige spelling en het tegenwoordige spraakgebruik.

5 Het burgerschap gaf iemand recht om bezittingen in de stad te hebben en een ambacht uit te oefenen of te mogen handelen.

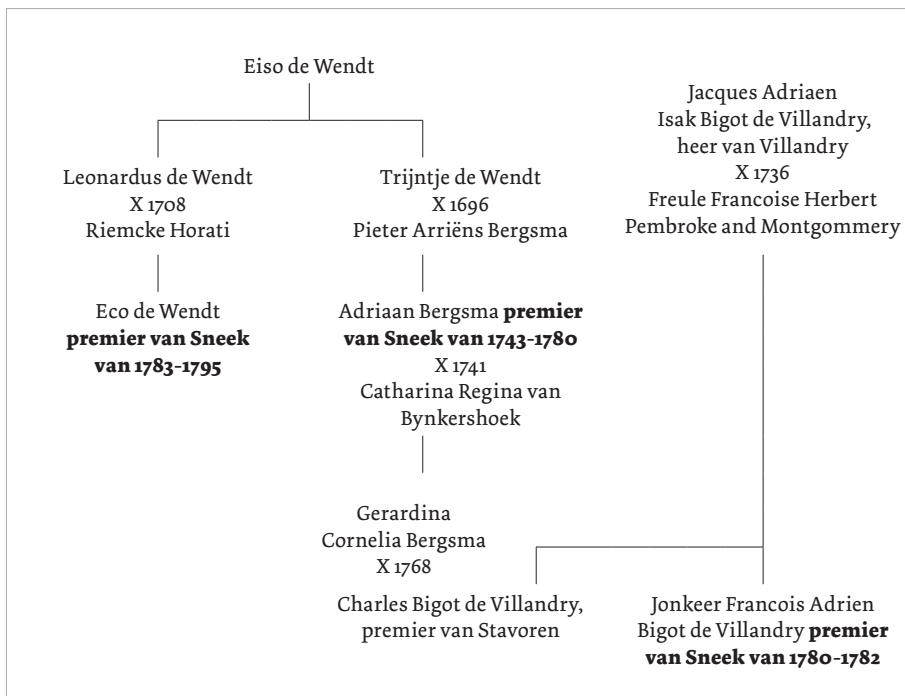
*In 1753 is de vroedschapspenning uitgereikt door 'Hare Koninklijke Hoogheid mevrouw de prinses-douairière van Oranje en Nassau, geboren kroonprinses van Groot-Brittannië en gouvernante van de Verenigde Nederlanden, etc. etc. etc.'*²²

zich terstond op het stadhuis te melden, alwaar zij de eed op de provinciale en stadsregering moesten afleggen en de installatie plaatsvond.

De electeurs kregen als dank een zilveren electeurspenning en de afgetreden magistratsleden een gouden penning. De secretaris, die de magistraat ondersteunde in al zijn taken, kreeg om de vier jaar ook een penning.²³ Vanaf 1763 werd jaarlijks 'aan de vijf electeurs een zilveren lepel uitgereikt ter waarde van vijf Caroli guldens'.²⁴

Premier

De stadhouder had niet alleen een beslissende stem bij de samenstelling van de magistraat. Hij wilde ook op andere wijze volledig op de hoogte zijn en blijven van wat er gebeurde in de provincie. Voor de steden koos hij hiervoor een vertrouweling uit zijn vrienden- of kennissenkring. Deze kreeg opdracht te gaan wonen in de stad die de stadhouder hem toebedeelde. Binnen de kortste keren werd hij burger van deze stad en de vroedschap kreeg opdracht deze persoon te kiezen als er sprake was van een vacature. Soms werd zo'n vertrouweling van de stadhouder al binnen enkele maanden na de verhuizing naar de stad gekozen tot en geïnstalleerd als burgemeester.²⁵ Deze eerste burgemeesters of premiers 'hadden een grote invloed op de benoeming van de stedelijke ambtenaren en werden daarom door de andere bestuurders naar de ogen gezien'.²⁶

De familieverbanden tussen de premiers van Sneek in de tweede helft van de achttiende eeuw.

Ten tijde van Hans Boelens was mr. Adriaan Bergsma⁶ premier. Hij werd voor het eerst gekozen in 1743 en daarna om de vijf jaar. Na de zittingstermijn van vier jaar mocht hij immers niet direct herkozen worden. De laatste keer was in 1778. Zijn opvolgers waren familieleden van hem.²⁷

Jaarlijks woonde een afvaardiging van de magistraat de landsdag in Leeuwarden bij. In de regel was dit de premier samen met een lid van de vroedschap dat trouw was aan hem (en dus ook aan de stadhouder).

De premier adviseerde de stadhouder over de magistraatskeuze.²⁸

In principe volgde de magistraat de premier en keurde de vroedschap goed wat de magistraat voorstelde.²⁹

Grietenijen

Hoewel dit boek over Hans Boelens en zijn stad Sneek gaat, is het toch belangrijk om iets te weten over de omliggende grietenijen. De klokslag van Sneek

⁶ Mr. Adriaan Bergsma (Dokkum, 1702 - Den Haag, 1780).